

XI. Οί Βαλκανικοί Πόλεμοι τοῦ 1912-13 ὡς περιπτωσιολογική μελέτη στὰ Γεωπολιτικά καὶ Γεωστρατηγικά Ὑποδείγματα τῶν Sir Halford Mackinder καὶ Nicholas Spykman: Ἕνα ζήτημα Γεωπολιτικῆς Θεωρίας καὶ Πράξεως¹

[Εἰσήγησις στὴν Ἡμερίδα τοῦ ΓΕΝ καὶ τῆς ΣΝΔ ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ τῶν Βαλκανικῶν Πολέμων καὶ τῶν Νικηφόρων Ναυμαχιῶν Ἑλλης-Λήμνου [Παλαιὰ Βουλὴ (3 Ὀκτωβρίου 2008)].

«Τὸ ὅτι ὠρισμένοι συγγραφεῖς διέστρεψαν τὴν σημασία τοῦ ὅρου γεωπολιτικῆ δὲν δικαιολογεῖ τὴν καταδίκη τῆς μεθόδου καὶ τοῦ ὕλικού της. Στὴν πραγματικότητα πρόκειται γιὰ τὴν κατάλληλη ὀνομασία ἑνὸς τύπου ἀναλύσεως καὶ ἑνὸς σώματος δεδομένων, ἀπαραιτήτων γιὰ τὴν διαδικασία ποὺ ὀδηγεῖ σὲ εὐφρεῖς ἀποφάσεις ἐπὶ ὠρισμένων πτυχῶν τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς. Στὸ παρελθὸν τὴν ἀγνοήσαμε μὲ ἀποτέλεσμα νὰ κινδυνεύσομε καί, στὴν συνέχεια, ἡ ἀσφάλειά μας ἠπειλήθη τόσο σοβαρὰ ὥστε τὸ 1917 καὶ τὸ 1941 ἡ μόνη λύσις ἦτο ὁ πόλεμος».

N. Spykman, *Geography of the Peace*, 1944.

Οἱ δύο θεμελιωτὲς τῆς ἀγγλοσαξωνικῆς σχολῆς τῆς γεωπολιτικῆς, οἱ γεωγράφοι Sir Halford Mackinder (1861-1947) καὶ Nicholas J. Spykman (1893-1943) καὶ τὰ ἀντίστοιχα γεωστρατηγικά τους Ὑποδείγματα ἔχουν ἀσφαλῶς ἔντονος ἐπιρροὴς ἀπὸ τὶς διπλωματικὲς πραγματικότητες τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, πράγμα ποὺ ἀποδεικνύει καὶ ἡ παρούσα εἰσήγησις. Οἱ δύο γεωγράφοι κατέγραψαν κάθε φυ-

1. Στὸ παρὸν κείμενο, ἡ ἱστορικὴ τεκμηρίωσις ἐβασίσθη στὰ ἔργα τῶν Μ. Λάσκαρη, *Τὸ Ἀνατολικὸν Ζήτημα*, τόμ. Α' (1800-1878), Πουρναράς, Θεσσαλονίκη, σ.σ. 73-134 Κωνσταντῖνος Σβολόπουλος, *Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐξωτερικὴ Πολιτικὴ, 1900-1945*, τόμ. Α', Βιβλιοπωλεῖον τῆς Ἑστίας, Ἀθήνα, ¹⁴2005, σ.σ. 65-99.

σικο-γεωγραφικό και οικονομικο-γεωγραφικό παράγοντα της Εύρασίας, στην όποια περιλαμβάνονται και τα Βαλκάνια έσυστηματοποίησαν σχολαστικώς τα είδη των γεωπολιτικών παραγόντων που έχαρακτήριζαν τις ενέργειες των μεγάλων διεθνών δρώντων του ΙΘ' αιώνας και κατέληξαν, ο δεύτερος, λαμβάνοντας ύπ' όψιν την έργασία του πρώτου, σε δύο άλληλοδιάδοχα θεωρητικώς γεωπολιτικά και γεωστρατηγικά υποδείγματα τα όποια άποτελούν τó ένα τηλεσκοπική συνέχεια του άλλου.

Είναι έκπληκτικό νά διαβάζομε στο έργο του Mackinder, *Democratic ideals and reality*, τó όποιο έδημοσιεύθη την άνοιξη του 1919, τά λόγια: «Ο οικονομικός πόλεμος με μία Γερμανία που έμμεταλλεύεται τούς Σλάβους, και συντόμως την Heartland (Την Κεντρική Γή), θά έξυπηρετούσε μακροπροθέσμως στο νά υπογραμμίσει άκριβώς την διάκριση ανάμεσα στον Ήπειρωτικό Χώρο και στους Νησιωτικούς Χώρους, συνεπώς ανάμεσα στην Χερσαία Ίσχυν και την Ναυτική Ίσχυν. Κανένας άπό όσους άπασχολούνται με την ένότητα της μεγάλης Ήπείρου υπό τις σημερινές συνθήκες του σιδηροδρόμου δέν μπορεί νά άντιμετωπίσει με άδιανοησία είτε την προετοιμασία για τόν παγκόσμιο πόλεμο που θά ήταν αναπόφευκτος είτε τó άπώτερο άποτέλεσμα του πολέμου αύτου»². Και συνεχίζει ó βρεταννός γεωγράφος με μία επίσης έκπληκτική σαφήνεια, ένάργεια και κυρίως άποδεδειγμένη πλέον προβλεπτική ικανότητα: «Άπαραίτητος συνθήκη για σταθερότητα στην έδαφική άναδιευθέτηση της άνατολικής Εύρώπης είναι ή διαίρεσις νά γίνει σε τρία και όχι σε δύο Ύποσυστήματα κρατών. Είναι ζωτικής σημασίας ή άναγκαιότης νά υπάρχει μία γραμμή άνεξαρτήτων κρατών ανάμεσα στην Γερμανία και την Ρωσία...»³.

Άναζητώντας συμμάχους λαούς οί όποιοι νά λειτουργήσουν ως διαχωριστική ζώνη «άνεξαρτήτων κρατών» μεταξύ Γερμανίας και Ρωσίας, ó βρεταννός γεωγράφος, άναφέρεται στους έπτά «μη γερμανικούς λαούς» που εύρίσκονται «μεταξύ Βαλτικής και Μεσογείου» και οί όποιοι «εύρίσκονται άπό ένas σε κάθε εύρωπαϊκό κράτος δευτέρας τάξεως» όπως χαρακτηριστικώς γράφει. Μεταξύ αυτών των λαών είναι οί Πολωνοί, οί Τσέχοι, οί Σλοβάκοι, οί Νοτιο-σλάβοι, οί Ρουμάνοι, οί Μαγυάροι, οί Βούλγαροι, και οί Έλληνες.

Είς την περίπτωση των έλλήνων άναφέρεται γράφοντας τις έξης, έξ ίσου άποδειχθείσες σε κάθε λέξη, φράσεις: «Οί Έλληνες ήσαν οί πρώτοι άπό τούς έπτά λαούς που έξετάζομε στο Μεσαίο Τμήμα που επέτευχαν την άπελευθέρωση άπό τόν γερμανικό έλεγχο στον πόλεμο (έννοεί τούς βαλκανικούς πολέμους) για τόν άπλό λόγο ότι εύρίσκονται εκτός της Heartland και ως εκ τούτου είναι προσβάσιμοι άπό την Ναυτική Δύναμη. Άλλά στην σημερινή έποχή των υποβρυχίων και των άεροπλάνων, ή κατοχή της Ελλάδος άπό μία Μεγάλη Δύναμη της Heartland (παραδείγματος χάριν Γερμανία ή Ρωσία) θά έφερε ίσως μαζήτης και τόν έλεγχο της πλανητικής νήσου. Η ιστορία της Μακεδονίας θά επανελαμβάνετο»⁴. Ο βρεταννός εύπατρίδης γεωγράφος αναλύοντας τά έθνοπολιτισμι-

2. Sir Halford Mackinder, *Δημοκρατικά ιδεώδη και πραγματικότητα και άλλες τρείς εισηγήσεις*, Ι. Θ. Μάζης έπιμέλεια- πρόλογος, Παπαζήσης-Geolab, 2004, σ.σ 325-326.

3. *Ένθ' άν.*, σελ. 327.

4. *Αυτόθι*, σελ. 325.

κά, ποσοτικά και ποιοτικά στοιχεία της νοτιοανατολικής Ευρώπης, αλλά και τὰ φυσικογεωγραφικά έδαφικά πλαίσια τών στοιχείων αυτών, οδηγείται στην ανακάλυψη τών αιτιωδών σχέσεων που χαρακτηρίζουν τις ισορροπίες ισχύος στην Ευρώπη και την Μεσόγειο. Και βεβαίως με βάση τις αιτιώδεις αυτές σχέσεις συγκροτεί τὸ υπόδειγμα λειτουργίας τῆς γεωπολιτικῆς πραγματικότητας ἀλλὰ και τών γεωστρατηγικῶν βλέψεων τών πόλων διεθνούς ισχύος οἱ ὅποιοι δροῦν και ἀνακατανέμουν την ισχὺ μέσω τών ἐπιρροῶν τους, στην περιοχή τῆς νοτιοανατολικῆς Ευρώπης, Μεσογείου και εὐρυτέρας Μέσης Ἀνατολῆς.

Συνεπῶς, μπόρεσε ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ ἐρμηνεύσει θεωρητικὰ την γεωστρατηγικὴ προσέγγιση τῆς Μεγάλης Βρεταννίας κατὰ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους, την ὁποία και ὁ ἴδιος ἔζησε, ἐξηγώντας γιατί τὸ Λονδίνον ἐπέτρεξε στην Ἑλλάδα νὰ συμμαχήσει με τοὺς σλαβικοὺς λαοὺς τοῦ μεσαίου προστατευτικῆς τμήματος, ὅπως και γιατί τὸ Λονδίνον ἐπέλεξε νὰ μὴ ἐνοχλήσει την ἐξησθημένη Πετρούπολιν στὸ πανσλαβιστικὸ της παίγνιο. Ἡ θεωρητικὴ του ἐρμηνεία ὑπεστήριξε ὅτι ἐκείνη ἡ δύναμις τῆς Heartland την ὁποία ἔπρεπε πρώτιστα νὰ τιθασεύσει ἡ Ἀλβυὼν ἦταν ἡ Γερμανία και τὸ αὐστριακὸ της ἐξάρτημα.

Ἐπίσης, βάσει τοῦ ἰδίου προτύπου αιτιατικῆς συγκροτήσεως, ἐπεξηγοῦσε με κάθε δυνατὴ ἀκρίβεια τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους ἡ Βρεταννία ὑπεστήριξε τις ἐξελίξεις που ἠκολούθησαν τὸ πέρας τών δύο βαλκανικῶν πολέμων (1912-1913) και οἱ ὁποῖες ὠδήγησαν εἰς την προσυπογραφὴν τῆς Συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου (10-08-1913) μεταξύ Ἑλλάδος, Σερβίας, Μαυροβουνίου και Ρουμανίας ἀπὸ την μία πλευρὰ και τῆς Βουλγαρίας ἀπὸ την ἄλλην.

Ἀκόμη, προβλέπει με ἐκπληκτικὴν ἀκρίβεια τὸν δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, περιγράφοντας σχεδὸν την ἐπίθεση τῆς μελλοντικῆς ναζιστικῆς Γερμανίας, ἡ ὁποία και δὲν ὑφίστατο ἐν ἔτει 1919, ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος. Ἐπίσης, θὰ ἐλέγαμε ὅτι ἐξηγοῦσε και την στάση τοῦ ἱκανοτάτου στρατηγιστοῦ πρωθυπουργοῦ Ἰωάννου Μεταξᾶ, ὁ ὁποῖος και ἐπέλεξε την συμπαρατάξη με τις ναυτικὲς δυνάμεις (δηλαδὴ τὸ Ἠνωμένο Βασίλειο), ἥτοι τοὺς ἐκπροσώπους τών ἐλευθέρων, δημοκρατικῶν κοινωνιῶν και ἐθνῶν και ναυτικῶν δυνάμεων και ὄχι με τις ἠπειρωτικὲς ναζιστο-φασιστικὲς δυνάμεις⁵.

Αὐτὰ ἐγράφοντο ἀπὸ τὸν ἐπιφανῆ γεωγράφο 30 και 80 χρόνια ἀντιστοίχως πρὶν ἀπὸ την τελικὴ τους ἐπαλήθευση, ἡ ὁποία ἐπῆλθε κατὰ τις περιόδους 1936-1944 και 1944-1989 με την πτώσιν τοῦ Τείχους τοῦ Βερολίνου ἀλλὰ και κατὰ την περίοδο 1999 (με την διάλυση τῆς Γιουγκοσλαβίας) μέχρι σήμερα με την ἀπόσχιση τοῦ Κοσόβου, τῆς Ἀμπχαζίας, τῆς νοτίου Ὄσετίας, τών ἀνοήτων ἀξιώσεων τών Σκοπίων, τών προσπαθειῶν δημιουργίας «ἀντιπυραυλικῆς ἀσπίδος» στην Τσεχία και Πολωνία, τών ἀγωγῶν Μπουρκᾶς-Ἀλεξανδρουπόλεως, ITGI, South Stream και τῶσων ἄλλων περιπτώσεων.

Ἡ πραγματικότης τών γεωπολιτικῶν και γεωστρατηγικῶν αυτών ὑποδειγμάτων καθοδηγεῖ τοὺς γνώστες τους μέχρι σήμερα. Ἡ ἄγνοια ἀναφορικῶς πρὸς τὸ περιεχόμενον και την σημασία τους ὀδηγεῖ σὲ θεμελιώδη λάθη

5. Βλ. Ilias Iliopoulos, *Metaxas als Realist. Griechische Eindämmungsstrategie und britisches Appeasement*, Akademische Dissertation, Hieronymus-Verlag, München, 2001.

στον σχεδιασμό της εθνικής εξωτερικής πολιτικής. Και είναι γνωστή η ρήσις του Ίωσήφ Φουσέ, διοικητού της αστυνομίας του Ναπολέοντος, την νύκτα της 21ης Μαρτίου του 1804 ἐπ' εὐκαιρία της ἐκτελέσεως του Louis-Antoine-Henri de Bourbon-Condé δονκός του Άνζαί, ὅτι «τὸ λάθος στὴν πολιτικὴ εἶναι χειρότερο ἀπὸ ἔγκλημα». Μελετώντες ἀπὸ γεωπολιτικὴ ἄποψη τὴν περίοδο ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ 19^{ου} αἰῶνος μέχρι τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους τοῦ 1912-1913⁶ καὶ καταφεύγοντες στὶς προσεγγίσεις τῶν δύο αὐτῶν γεωγράφων, τοῦ βρεταννοῦ καὶ τοῦ ἀμερικανο-ὀλλανδοῦ, πιστεύομε ὅτι παρέχομε ἓνα πρακτικὸ ὁδηγὸ κατανοήσεως τῆς διεθνοπολιτικῆς πραγματικότητος στὴν Μεσόγειο καὶ τὴν εὐρύτερα Μέση Ἀνατολή, ἡ ὁποία εἶναι ἀπολύτως χρήσιμος μέχρι καὶ τὶς ἡμέρες μας.

Οἱ εὐρω-βαλκανικὲς κρατογενέσεις καὶ ἡ ἀντιπαράθεσις χειρσαίων καὶ ναυτικῶν συμφερόντων

Εἶναι χρήσιμο ἐδῶ νὰ παραθέσομε τὴν ἀνάλυση τοῦ πρώτου λόρδου τοῦ βρετανικοῦ ναυαρχείου, σὲρ Οὐίνστον Τσῶρτσιλλ, ὁ ὁποῖος ἀναφέρει ὅτι: «Γιὰ τετρακόσια χρόνια ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς Ἀγγλίας συνίστατο εἰς τὸ νὰ ἀντιτίθεται στὴν ἰσχυρότερη, ἐπιθετικότερη, ἡγεμονικώτερη δύναμη στὴν (γῆραιά) ἤπειρο καί, ἰδιαίτερος, νὰ ἀποτρέπει τὸ ἐνδεχόμενον νὰ πέσουν οἱ Κάτω Χῶρες στὰ χεῖρα μιᾶς τέτοιας δυνάμεως... Παρατηρήσαμε ὅτι ἡ πολιτικὴ τῆς Ἀγγλίας δὲν ἐξετάζει ποιὸ ἔθνος εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ἐπιζητεῖ τὴν ἐπικυριαρχία ἐπὶ τῆς Εὐρώπης. Τὸ ζήτημα δὲν εἶναι ἐὰν πρόκειται γιὰ τὴν Ἰσπανία ἢ γιὰ τὴν γαλλικὴ μοναρχία ἢ γιὰ τὴν γαλλικὴν αὐτοκρατορία ἢ γιὰ τὸ γερμανικὸ Ράιχ ἢ γιὰ τὸ καθεστῶς τοῦ Χίτλερ. Δὲν ἔχει καθόλου νὰ κάνει μὲ ἄρχοντες ἢ ἔθνη. Τὴν ἀπασχολεῖ ἀποκλειστικῶς τὸ ποιὸς εἶναι ὁ ἰσχυρότερος ἢ ὁ δυνάμει κυρίαρχος τύραννος»⁷.

Πράγματι, ὅπως ἀναφέρει ὁ Ἡλίας Ἡλιόπουλος, «ἡ βρετανικὴ ἰκανότης εἰς

6. Ὁ γερμανὸς γεωγράφος Zeune, ἀντικατέστησε τὸ ὄνομα «Χερσόνησος τοῦ Αἴμου» τὸ ὁποῖον ἐξεδόθη τὸ 1775, ἀπὸ τὸν ἐπίσης γερμανὸ γεωγράφο Gatterer, μὲ τὸ τουρκικὸ ὄνομα «Βαλκανικὴ / Balkans» ποὺ σημαίνει «ὄρη, ὄροσειρά». Τὸ ὄνομα αὐτὸ ἄλλαξε ἀπὸ τὸν ἐπιφανῆ γερμανὸ γεωγράφο Karl Ritter, διδάσκαλο τοῦ Friedrich Ratzel, θεμελιωτὴν τῆς γεωπολιτικῆς. Ὁ Ritter, παραδεχόμενος ὅτι ἡ Χερσόνησος τοῦ Αἴμου κατοικεῖται κατὰ σαφῆ πλειονοψηφία ἀπὸ Ἕλληνες, τὴν ὠνόμασε «Ἑλληνικὴ Χερσόνησος/Halbinsel Griechenland» περιγράφοντας τὴν γεωγραφικὴ ἐκείνη ζώνη ἡ ὁποία ἤρχιζε ἀπὸ τὸν Δούναβι καὶ κατέληγε στὴν Πελοπόννησο. Τὸ ὄνομα αὐτὸ διετηρήθη καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ 19^{ου} αἰῶνος. Πάντως, ὅπως εἶναι γνωστὸ πλέον ὅτι τὸ ὄνομα Χερσόνησος τοῦ Αἴμου εἶναι καὶ αὐτὸ λανθασμένο, διότι οἱ χάρτες τῆς ἐποχῆς παρουσίαζαν τὸν ὑποτιθέμενον Αἴμο, ὡς μία ὄροσειρὰ ἢ ὁποῖα διέσχισε ἀπὸ ἀνατολὰς πρὸς δυμὰς τὸ νότιο τμήμα τῆς Χερσονήσου. Ἐνῶ, ἀπὸ τὸ δεῦτερον ἡμισυ τοῦ 19^{ου} αἰῶνος ἐγνωρίζαμε ὅτι τέτοια ὄροσειρὰ δὲν ὑπῆρχε. Τὸ ὄνομα τῶν «Βαλκανίων» διετηρήθη γιὰ νὰ ὑποδεικνύει μιά, κατὰ πολὺ μικροτέραν, ὄροσειρὰ ἢ ὁποῖα φθάνει μέχρι τὰ Καρπάθια καὶ τὴν ὁποῖαν οἱ σλαβικοὶ λαοὶ ὀνομάζουσαν Stara Planina.

7. Winston S. Churchill, *The second world war*, τόμ. I: «The gathering storm», Guild Publishing, London, 1985, ¹1948, σ.σ. 186-187.

τήν διαχείρισιν τῆς σχέσεως μεταξὺ ναυτικῆς ἰσχύος καὶ χερσαίας/ἡπειρωτικῆς ἰσχύος ἀποδεικνύεται ἐξαιρετικῆ».

Ἡ ἀστικο-πατριωτικὴ γαλλικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1789 μὴ περιοριζομένη στὰ σύνορά της Γαλλίας ἐδημιούργησε ἀλυσιδωτὲς ἐκρήξεις στοὺς ὑποδούλους εἰς τὴν ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία, ἐθνικοὺς κοινωνικοὺς σχηματισμοὺς μὲ ἐξέχουσες τὴν σερβικὴ (1804-1817) καὶ τὴν ἑλληνικὴ περίπτωσι (1821-1830)⁸ ὅπως καὶ τὶς προσπάθειες τῆς Αἰγύπτου γιὰ τὴν δημιουργία ἀνεξαρτήτου κράτους (1831-1833 καὶ 1839-1841). Εἶναι δὲ φυσικὸ οἱ κρατογενετικὲς αὐτὲς προσπάθειες νὰ στρέφονται ἀπὸ γεωστρατηγικῆς ἐπόψεως ἐναντίον τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας ὅπως ἐπίσης νὰ δημιουργοῦν προϋποθέσεις γιὰ νέους συσχετισμοὺς δυνάμεων, ἐὰν συνησπίζοντο μὲ κάποιες ἐκ τῶν μεγάλων δυνάμεων.

Ἐξ ἴσου λοιπὸν ἀναμενόμενο ἦταν, ἀπὸ γεωπολιτικὴ ἀλλὰ καὶ γεωστρατηγικὴ ἄποψη, ὅτι οἱ δυνάμεις αὐτὲς θὰ ἔσπευδαν νὰ χειραγωγήσουν αὐτὲς τὶς κρατογενέσεις καὶ νὰ δυνηθοῦν νὰ χρησιμοποιήσουν τοὺς νέους ἐθνικοκρατικοὺς δρῶντες ὡς θεματοφύλακες τῶν ἰδικῶν τους συμφερόντων καὶ συνεπῶς νὰ τοὺς ἐντάξουν στὸ δικό τους πλαίσιο ὑψηλῆς στρατηγικῆς ἐναντίον τῆς ὑψηλῆς στρατηγικῆς τῶν ἀντιπάλων τους μεγάλων δυνάμεων.

Εὐρισκόμεθα λοιπὸν ἐνώπιον τῆς ἀναδύσεως τοῦ Ἀνατολικοῦ Ζητήματος, τὸ ὁποῖον καλούμεθα νὰ προσεγγίσουμε ὡς κλασικὸ ἐπαγωγικὸ ἐρευνητικὸ ὕλικὸ ἀπὸ ὅπου προήλθαν τὰ ἀπαγωγικά/παραγωγικά γεωπολιτικά/γεωστρατηγικά θεωρητικὰ ὑποδείγματα τῶν Mackinder-Spykman.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὀφείλομε νὰ ὑπογραμμίσουμε τὸ προαναφερθέν, δυσδιάκριτον ἐκ πρώτης ὄψεως ἀλλὰ ἰδιαίτερος σημαντικὸ στοιχεῖο διεθνoῦς πολιτικῆς συμπεριφορᾶς γιὰ τὴν περίοδο ἐκείνη: Ἡ διπλωματικὴ συνεργασία τῆς Βρεταννίας μὲ τὴν Γαλλία καὶ τὴν Πρωσσία, ὅπως ἐπίσης καὶ ἡ διακριτικὴ συνεργασία της μὲ τὴν ρωσσοφοβὴ Αὐστρο-οὐγγαρία ἐναντίον τῆς Ρωσσίας, ἰσχύει μέχρι καὶ τὴν δεκαετία τοῦ 1860. Ἀπὸ ἐκεῖ καὶ πέρα, ἡ Ἀλβυῶν στρέφει τοὺς φόρους καὶ τὴν προσοχὴ της ἐναντίον τῆς ἀναδυομένης Γερμανίας.

Αἰτία τοῦ ὅτι ἡ Ρωσσία δὲν τυγχάνει τῆς ἰδίας διπλωματικῆς ἀντιμετώπισεως ἀπὸ τὴν Ἀλβυῶνα, εἶναι ἡ ἐμφάνισις ἐνὸς νέου, ὅσο καὶ σημαντικωτάτου, ἐχθροῦ της στὴν καρδιά της Εὐρώπης. Τοῦ ἐνιαίου γερμανικοῦ Ράιχ. Ἡ διαδικασία δημιουργίας του ἔχει τὴν ἀρχὴ της στὰ ἀποτελέσματα τοῦ κριμαϊκοῦ πολέμου ὅπως αὐτὸς τερματίζεται μὲ τὴν Συνθήκην τῶν Παρισίων τοῦ 1856 καὶ τὴν Ρωσσία ἀποδυναμωμένη, πρᾶγμα ποὺ ἀπετελοῦσε καὶ τὸν κύριον βρεταννικὸ στόχο. Ἡ συνθήκη αὕτη ἀποδυναμώνει ὅμως καὶ τὴν Αὐστρία. Τὴν ἀποδυνάμωσι αὐτῶν τῶν δύο δυνάμεων ἐκμεταλλεύεται ὁ πρῶστος καγκελλάριος Otto von Bismarck (1815-1898), (καγκελλάριος τοῦ βασιλείου τῆς Πρωσσίας, 1862-1890 καὶ καγκελλάριος τοῦ γερμανικοῦ Ράιχ, 1871-1890) καὶ δεκαπέντε χρόνια ἀργότερα κηρύσσει τὴν δημιουργία τῆς γερμανικῆς αὐτοκρατορίας μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν κάϊζερ Γουλιέλμον Β΄ (Wilhelm II von Hohenzollern, 1890-1914), μετὰ τὸ πέρασ τοῦ γαλλοπρωσσοῦ πολέμου τοῦ

8. Φουὰντ Μόρση, «Μιὰ δευτέρη ματιὰ στὸν ἀραβικὸ ἐθνισμὸ», ἐν Κυρ. Θ. Νικολάου-Πατραγᾶς, *Ἀραβοϊσλαμικὸς κόσμος. Πηγὲς ἰδεολογίας, ἱστορίας, πολιτικῆς καὶ πολιτισμοῦ*, Λεμῶν, Ἀθήναι 2016, σ.σ. 115 ἐπ.

1870-1871. «*Η εμφάνισις ένδς νέου και ύπολογίσιμου στρατηγικού δρώντος στδ μέσον τής γηραιάς ήπειρου, ίδιαιτέρως δέ οί όλονένα έντεινόμενες προσπάθειες τής νεοεμφανισθείσης ήπειρωτικής δυνάμεως τής μεσευρώπης (Mitteleuropa) ύπό τόν αυτοκράτορα (Kaiser) Γουλιέλμο Β΄ τών Χοεντσόλλερν, να καταστει και ναυτική δύναμις, μέσω τής ναυπηγήσεως ισχυρού στόλου άνοικτής θαλάσσης (Hochseeflotte) και τής άποκτήσεως άποικιών (άκολουθώντας τδ παράδειγμα τών προγενεστέρων δυτικών άποικιακών δυνάμεων, Γαλλίας, Όλλανδίας, Ισπανίας, Πορτογαλίας, Βελγίου και, βεβαίως, Ηνωμένου Βασιλείου) ύπεχρέωσαν τήν ήγεμονεύουσα ναυτική δύναμη τής έποχής σέ έπανεξέταση τών προτεραιοτήτων της και άναθεώρηση τής στρατηγικής της*»⁹.

Η Βρεταννία άντιλαμβάνεται ότι ή μεγάλη αυτή χερσαία δύναμις θα άπειλήσει πολύ σύντομα τήν βρεταννική ναυτική της ισχύν και τδ θαλάσσιο εμπόριο τής αυτοκρατορίας του «μηδέποτε δύοντος ήλίου».

Και ώσάν να μήν έφθανε αυτό, τδ ίδιο έτος 1871 δημιουργείται άκόμη ένα νέο και ισχυρό ναυτικό κράτος και μάλιστα στόν γεωστρατηγικό κλειδóλιθο τής ναυτικής ήγεμονίας τής Άλβυώνος: είναι ή ήνωμένη πλέον Ιταλία στόν χώρο τής Μεσογείου. Η παρουσία μιάς έν δυνάμει ισχυράς ναυτικής δυνάμεως στην άνατολική Μεσόγειο και τήν Μέση Άνατολή, άλλης πλην τής Άλβυώνος, άνησυχεί σφόδρα τδ Λονδίνον. Η άνησυχία του όφείλεται στην ύποχρέωση έλέγχου ένδς άκόμη γεωπολιτικού/γεωφυσικού παράγοντος: του γεωπολιτικού θαλασσίου συμπλόκου Άδριατικής-Ιονίου τδ όποϊον πλέον εισέρχεται δυναμικώς στδ γεωστρατηγικό ζατρίκιον τής περιοχής. Είναι άπολύτως λογικό ή Άλβυών να άναπροσδιορίσει με συγκεκριμένες μικροκινήσεις τήν γεωστρατηγική της συμπεριφορά.

Έπίσης να σημειώσομε ότι, άμέσως μετά τδ πέρας του κριμαϊκού πολέμου, ή Ρωσία έγκαινιάζει τήν πανσλαβική της πολιτική¹⁰, πράγμα τδ όποϊον θα έπηρεάσει και τις γεωστρατηγικές της ισορροπίες με τήν Ελλάδα. Και αυτό διότι τις όθωμανικές περιοχές, τις όποιες ό έλληνικός άλυτρωτισμός προετίθετο να άπελευθερώσει, ή Ρωσία τις προώριζε για να τις άποδώσει εις τούς σλαβικούς λαούς τών Βαλκανίων, τούς νέους συμμάχους της.

Στδ πλαίσιο αυτό ή Βρεταννία ώδηγεϊτο στις έξής γεωστρατηγικές έπιλογές:

I) να ώθήσει τήν Ρωσία σέ σύγκρουση με τήν Γερμανία ώστε να μειωθεί τελικώς ή καλπάζουσα άνερχομένη ισχύς του Βερολίνου,

II) να ενισχύσει τήν Ελλάδα με όλους τούς δυνατούς τρόπους και πάντως θέλοντας να έχει ένα πιστό σύμμαχο στην νοτιοανατολική Μεσόγειο και

III) να «έπιτρέψει» έμμέσως και διακριτικώς στην Ελλάδα να συμπράξει στρατιωτικώς με σέρβους και βουλγάρους ώστε άφ' ένδς μέν ή Ρωσία να έχει κίνητρον τήν αύξηση τής έπιρροής της στην σλαβική Βαλκανική ώστε να συγκρουσθει με τούς γερμανοαυστριακούς και άφ' έτέρου χρησιμοποιώντας τήν Ελλάδα και τήν όθωμανική Τουρκία, να έξασφαλισθει άναφορικώς πρds τόν έλεγχο τών Στενών άπό δυνάμεις έλεγχόμενες άπό τδ Λονδίνον.

9. Ηλίας Ηλιόπουλος, *Εισαγωγή στην ναυτική ιστορία*, Άθήνα, 2008, σελ. 25.

10. Michael Boro Petrovitsch, *The emergence of russian panslavism, 1856-1870*, New York, 1985, σ.σ. 29-31 έν Δ. Δόντα, *Η Ελλάδα και οί Δυνάμεις κατά τόν Κριμαϊκόν Πόλεμον*, Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αΐμου, Θεσσαλονίκη, 1973, σελ. 11.

IV) Νὰ φροντίσει νὰ διαχωρίσει τὴν μεγάλη αὐτοκρατορικὴ Γερμανία ἀπὸ τὴν πανσλαβιστικὴ Ρωσία μὲ μίαν «ἐνδιάμεση ζώνη κρατῶν» ἕνα οὕτως εἰπεῖν κατὰ τὴν τότε διεθνῆ γαλλικὴ διπλωματικὴ ὀρολογία «cordon sanitaire».

Θεωρητικὲς παρατηρήσεις. - Εἶναι προφανῆ λοιπὸν τὰ σημεῖα τῆς ἐπαγωγικῆς ἀξιοποιήσεως τῶν ἀνωτέρω γεγονότων τῆς τότε διεθνoῦς καταστάσεως ἀπὸ τὶς γεωστρατηγικὲς προσεγγίσεις τῶν Mackinder-Spykman. Καὶ ἐξηγοῦμεθα:

I) Ἡ σαφὴς συνέχεια τῆς συγκρούσεως μεταξὺ τῆς θαλασσίας δυνάμεως Βρεταννίας καὶ τῆς χερσαίας τῆς αὐτοκρατορικῆς Γερμανίας στὴν Ζώνη αὐτὴν τοῦ Rimland ποὺ ὀνομάζεται νοτιοανατολικὴ Εὐρώπη καὶ ὀρίζεται ἀπὸ τὸν χῶρο μεταξὺ τῶν στενῶν καὶ τοῦ θαλασσίου συμπλόκου Ἀδριατικῆς-Ἰονίου. Ἡ Ζώνη αὐτὴ θὰ περιελάμβανε, ὅπως ἐπεξηγεῖ ὁ Sir Halford Mackinder «... ἐπτὰ ἀνεξάρτητα κράτη, μὲ συνολικὸ πληθυσμὸ ἐπάνω ἀπὸ 60.000.000 κατοίκους, τὰ ὁποῖα διατρέχουν ἀπὸ σιδηροδρομικοὺς ἄξονες οἱ ὁποῖοι τὰ συνδέουν μὲ ἀσφάλεια μεταξὺ τους, καὶ μὲ πρόσβαση μέσῳ τῆς Ἀδριατικῆς, τῆς Μαύρης καὶ τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης στὸν Ὠκεανό, ...» τὰ ὁποῖα «... θὰ ἐξισορροπήσουν ἀποτελεσματικῶς τοὺς γερμανοὺς τῆς Πρωσσίας καὶ τῆς Αὐστρίας, σκοπὸς γιὰ τὸν ὁποῖον δὲν ἀρκεῖ τίποτε ὀλιγώτερον»¹¹.

II) Ἀποδεικνύεται καὶ πάλι ἡ γεωστρατηγικὴ σημασία τοῦ Rimland.

III) Ἐρμηνεύεται μὲ ἀπόλυτη ἀκρίβεια καὶ λεπτομέρεια ἡ συμπεριφορὰ τῆς Βρεταννίας ἀναφορικῶς πρὸς τὴν βοήθειά της στὴν ἴδρυση τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους πρὸς τὸ νεο-ἰδρυθὲν αὐτὸ κράτος καθ' ὅλην τὴν περίοδο ἀπὸ τὸ πέρας τοῦ κρμαϊκοῦ πολέμου μέχρι τὴν Ἑνωσι τῆς Ἑπτανήσου μὲ τὴν μητέρα Ἑλλάδα.

IV) Ἐρμηνεύεται ἡ διάθεσις τῆς Βρεταννίας νὰ «ἐπιτρέψει» στὴν Ἑλλάδα νὰ συνάψει στρατιωτικὲς συμφωνίες μὲ σλαβικὰ ἔθνη τῶν Βαλκανίων, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι αὐτὰ ἦσαν προσδεδεμένα στὸ γεωστρατηγικὸ καὶ γεωπολιτικὸ ἄρμα τῆς Ρωσσίας.

Αὐτὴ ἡ γεωστρατηγικὴ δυναμικὴ ὁδηγεῖ τὴν Βρεταννία νὰ προβεῖ στὴν πρώτη ἐδαφικὴ παραχώρηση πρὸς τὸ νεο-ἰδρυθὲν ἑλληνικὸν κράτος (1830). Πρόκειται γιὰ τὰ Ἑπτάνησα (21η Μαΐου τοῦ 1864), τὰ ὁποῖα ἡ Ἀλβυὼν παραχωρεῖ, ζητώντας ὅμως ἀπὸ τὴν Ἀθήνα νὰ ἐνταχθεῖ στὴν βρεταννικὴ σφαῖρα γεωπολιτικῆς ἐπιρροῆς καὶ βεβαίως νὰ ἀποδεχθεῖ τὸ θεμελιῶδες γιὰ τὸ Λονδίνον θέσπισμα τῆς Συνθήκης τῶν Παρισίων τοῦ 1856 ἀναφορικῶς πρὸς τὴν «ἀκεραιότητα τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας».

Ἀπὸ τὴν δεκαετία τοῦ 1860 καὶ γιὰ ὀλόκληρο τὸν ΙΘ' αἰῶνα, ἡ Ἀλβυὼν εἶναι ἡγεμονικὴ δύναμις στὴν Μέση Ἀνατολή καὶ δὲν προτίθεται νὰ ἀπολέσει αὐτὴν τὴν ἡγεμονία.

Ἀλλὰ τί ἄλλο ἐσῆμαινε γιὰ τὴν Βρεταννία ἡ διατήρησις τῆς ἡγεμονίας στὴ νοτιοανατολικὴ Μεσόγειο καὶ εἰς τὴν Μέση Ἀνατολή, παρὰ διατήρησις τοῦ ἐλέγχου α) τῶν Στενῶν καὶ τοῦ Αἰγαιακοῦ ἀρχιπελάγους ἐναντι τῆς ρωσσικῆς καθόδου καὶ β) τοῦ θαλασσίου γεωπολιτικοῦ Συμπλόκου Ἀδριατικῆς-Ἰονίου ἐναντι τῆς Γερμανίας καὶ τῆς νεο-ἰδρυθείσης Ἰταλίας;

11. Sir Halford Mackinder, *ἐνθ' ἄν.*, σ.σ. 336-337.

Τὸ αὐστηρῶς φυσικο-γεωγραφικῆς προελεύσεως ζήτημα τῶν Στενῶν ἀπετέλεσε ἓνα ἀπὸ τοὺς ἰσχυροτέρους γεωπολιτικούς παράγοντας τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος, ὀριζόμενο διὰ τῆς συστημικῆς μεθόδου τῆς γεωπολιτικῆς ἀναλύσεως. Ἄλλωστε, αὐτὸ ἀπέτέλεσε καὶ τὸν βασικὸ συντελεστὴ προσδιορισμοῦ τῶν ἀνατολικῶν συνόρων τῆς Βουλγαρίας στὴν γραμμὴ Ἀδριανουπόλεως-Αἴνου, ἀνατολικῶς τοῦ Δεδέαγατς, στὸ κείμενο τῆς Συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου.

Ἡ βρεταννικὴ γεωστρατηγικὴ ὁλοκληρώνει ἓνα σημαντικό της βῆμα μὲ τὴν Συνθήκη αὐτήν. Τὸ πρῶτο βρεταννικὸ βῆμα πρὸς τὴν ἀποσόβηση τοῦ κινδύνου ἑνὸς πιθανοῦ ἐλέγχου τοῦ διαύλου Ἀδριατικῆς - Ἰονίου καὶ τῶν Στενῶν ἀπὸ τὴν Ρωσσία καὶ τὴν Γερμανία- Αὐστρία γίνεται μὲ τὴν Συνθήκη τοῦ Λονδίνου τῆς 30ης Μαΐου τοῦ 1913, ὅπου ἐνῶ παραχωροῦνται οἱ εὐρωπαϊκῆς ὀθωμανικῆς γαίης στοὺς βαλκάνιους λαοὺς, ἐξαιρεῖται ἀπὸ αὐτὴν τὴν παραχώρηση ἢ Ἀλβανία ἢ ὅποια ἐλέγχει τὰ Στενὰ τοῦ Ὄτραντο καὶ ἡ ἀνατολικὴ Θράκη ἢ ὅποια ἐλέγχει τὰ Στενὰ τῶν Δαρδανελλίων. Ἐπίσης διὰ τῆς Συνθήκης αὐτῆς οἱ Βρεταννοὶ ἐξαιροῦν τὴν Κρήτη ἀπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ σουλτάνου χωρὶς ἀκόμη νὰ τὴν παραχωροῦν στὴν Ἑλλάδα, ὄντες ἐπιφυλακτικοὶ γιὰ τὴν τροπὴ τῆς πολιτικῆς της.

Ὁ Βενιζέλος ἀντιλαμβάνεται τοὺς βρεταννικοὺς προβληματισμοὺς καὶ μὲ δεδομένο ὅτι ὁ Θουκυδίδειος νοῦς του τὸν ἔχει ἤδη ὀδηγήσει πρὸς τὴν ἐπιλογὴ νὰ «μετατρέψει τὴν Ἑλλάδα εἰς ἰσχυρὰν ναυτικὴν δύναμιν», συναντᾶται μὲ τὸν Λόυδ Τζῶρτζ καὶ τὸν Οὐίνστον Τσῶρτσιλλ, τότε πρῶτο λόρδο τοῦ Ναυαρχείου, ὁ ὁποῖος καὶ ἦτο ὁ εἰσηγητὴς τῆς ἰδέας συνάψεως μεταξὺ Βρεταννίας-Ἑλλάδος μυστικῆς συμφωνίας συνεργασίας μετὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς εἰρήνης εἰς τὰ Βαλκάνια. Ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτὸ καὶ μετὰ, οἱ ἐξελίξεις δρομολογοῦνται καὶ κυλοῦν μὲ ταχεῖς ρυθμούς.

Ἡ διαδικασία ὁλοκληρώσεως τῆς συμπήξεως συμμαχιῶν μεταξὺ τῶν λαῶν τῆς νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης ἐναντίον τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας ἀρχίζει μὲ τὶς ὑπογραφὰς τῆς σερβο-βουλγαρικῆς συνθήκης τῆς 3ης Μαρτίου 1912 ἢ ὅποια πραγματοποιεῖται στὸ πλαίσιο τῶν ρωσικῶν πανσλαβικῶν βλέψεων στὰ Βαλκάνια καὶ ἔχει ἐπιθετικὸ χαρακτήρα ὡς πρὸς τὴν Πύλη.

Ὁ Βενιζέλος, μὲ σαφῆ βρεταννικὴ προτροπὴ (μέσω γνωστοῦ ἀνταποκριτοῦ τῶν *Times* καὶ στενοῦ του φίλου, ἢ ὅποια εἶχε σκοπὸ νὰ προωθήσει ἓνα ἔμπιστο παράγοντα στὴν πανσλαβιστικὴ αὐτὴ ὑπόθεση, ἀντὶ νὰ στραφεῖ σὲ ἀντίπαλο σχῆμα, πλησιάζει, μὲ κόπο φυσικά, τὴν Βουλγαρία καὶ καταλήγει νὰ ὑπογράψει μιὰ ἀμυντικοῦ χαρακτήρος Ἑλληνο-βουλγαρικὴ Συμμαχία, στὶς 29 Μαΐου 1912. Ἡ Βρεταννία ἤθελε νὰ ἔχει πληροφόρηση καὶ ἔλεγχο στὴν πανσλαβιστικὴ ἔκρηξη διότι ἐκεῖνο ποὺ τὴν ἐνδιέφερε ἦταν ἡ φθορὰ τῆς Γερμανίας καὶ ὄχι ἡ κατάρρευσις τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας στὴν Ἀνατολή, ἢ ὅποια ἀπετελοῦσε ἀνασχετικὸ παράγοντα γιὰ τὸ δίδυμο τῶν χερσαίων δυνάμεων τῆς Heartland (Γερμανίας-Ρωσσίας). Τὸ τίμημα φυσικὰ στὴν λεπτὴ καὶ πολυέξοδο αὐτὴν πολιτικὴ θὰ τὸ ἐπλήρωνε ἡ Πύλη, ἀλλὰ ἐνώπιον τοῦ κινδύνου πλήρους καταρρεύσεως τῆς τελευταίας, ἡ Ἀγγλία δὲν θὰ εἶχε ἀντίρρηση ἐπὶ τοῦ πρακτέου. Στὸ πύκνωμα αὐτὸ τῶν διπλωματικῶν διεργασιῶν, οἱ ὁποῖες οὐσιαστικῶς ἀπειλοῦν τὰ εὐρωπαϊκὰ ἐδάφη τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἔρχεται νὰ προστεθεῖ καὶ ἡ προφορικὴ Συμφωνία Βουλγαρίας -Μαυροβουνίου κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1912.

Ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Γερμανία κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴν ἐμφανίζονται ὡς ὑπερασπιστὲς τῆς Πύλης, ἐκνευρίζοντας σφόδρα τὴν Ἀλβυῶνα. Ἡ Βρετανία μετὰ ἀπὸ τὴν ἀναρρίχηση εἰς τὴν ἐξουσία τῶν νεοτούρκων τείνει νὰ ἐπιστρέψει στὸ δόγμα τῆς ὀθωμανικῆς ἀκεραιότητος, ἀλλὰ στὴν ἀκεραιότητα αὐτὴ δὲν ἐντάσσει τὰ εὐρωπαϊκὰ ἐδάφη τῆς Πύλης, διότι ἀνησυχεῖ γιὰ τὴν μελλοντικὴ ἐπιρροὴ ἐπ' αὐτῶν (καὶ ἄρα ἐπὶ τῶν στενῶν καὶ τοῦ λιμένος τῆς Θεσσαλονίκης) τῶν Γερμανο-αὐστριακῶν. Προτιμᾷ τὰ ἐδάφη αὐτὰ νὰ ἀνήκουν σὲ αὐτοδύναμα κράτη τὰ ὁποῖα μάλιστα νὰ ἐγγράφονται στὴν ἰδική της σφαῖρα γεωπολιτικῆς ἐπιρροῆς. Ἡ Γαλλία ἀπὸ τὴν πλευρὰ της «ὡς σημαντικὸς ἐπενδυτὴς κεφαλαίων τόσο στὴν Βαλκανικὴ ὅσον καὶ στὴν ἀσιατικὴ Τουρκία ἀπηύχεται μίαν ἄκαιρη πολεμικὴ κρίση», ὅπως ἀναφέρει ὁ Κωνστ. Σβωλόπουλος.

Ὁ δεῦτερος βαλκανικὸς πόλεμος ἐξέφραξε ἀπὸ γεωστρατηγικῆς ἐπόψεως τὶς βλέψεις τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Αὐστρίας γιὰ ἔξοδο στὸ Αἰγαῖο μέσῳ Βουλγαρίας. Οἱ συμφωνίαι ὅμως τοῦ Βενιζέλου μὲ τὸ Βελιγράδιον (1ῃ Ἰουνίου 1913) καὶ οἱ βουλγαρικὲς προκλήσεις στὴν Νιγρίτα καὶ στὴν Γευγελή στὶς 30 Ἰουνίου 1913 ὄδηγοῦν τὰ πράγματα στὸν πόλεμο ὁ ὁποῖος συνεπάγεται καὶ τὴν συντριβὴ τῆς Σόφιας.

Ἡ ἀκολουθήσασα Συνθήκη τοῦ Βουκουρεστίου τῆς 10ῆς Αὐγούστου τοῦ 1913, ὅπως προαναφέρθη ἐδιπλασίασε τὴν Ἑλλάδα (ἀπὸ 63.211 km² ἢ ἑλληνικὴ ἐδαφικὴ ἐπικράτεια ἔφθασε στὰ 120.308 km²) καὶ ἐνίσχυσε τὸν χαρακτῆρά της ὡς ναυτικῆς δυναμείας.

Αὐτὸ βεβαίως ἐπετεύχθη ὑπὸ τὴν παρουσίαν ἡγετῶν ἄκρως ρεαλιστῶν ἀλλὰ μὲ σαφεῖς ἐθνικοὺς στόχους καὶ προοπτικὴ, ὅπως ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος, τοῦ ὁποίου ἢ μετὰφρασις τοῦ Θουκυδίδου μαρτυρεῖ μέχρι σήμερα τὴν προσήλωσίν του στὴν γεωπολιτικὴ καὶ γεωστρατηγικὴ ἀντίληψη τοῦ διεθνοῦς γίνεσθαι. Αὐτό, ὠδήγησε τὴν καθημαγμένη Ἑλλάδα νὰ διαγνώσει τὴν δυναμικὴ τῶν καιρῶν καὶ νὰ ἀναμιχθεῖ ἐνεργῶς στὸ γεωπολιτικὸ γίνεσθαι στὴν νοτιοανατολικὴ Μεσόγειο καὶ Βαλκανικῇ. Μὲ στρατηγικὸ σχέδιο, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔκτισε τὴν προοπτικὴ της καὶ μὲ ἀποφασιστικότητα ποὺ ἀντλοῦσε ἀπὸ τὸν πατριωτισμὸ τῶν ἐλλήνων της. Ἐβασίσθη ἐπάνω σὲ μίαν ἀνομολόγητὴ ἀλήθεια, σκληρὰ, σὰν ὅλες τὶς ἀλήθειαι, καὶ ἡ ὁποία λέγει ὅτι: «διεθνὲς δίκαιο εἶναι τὸ ἐθνικὸ συμφέρον μας ἐφωδιασμένο μὲ στρατό, ναυτικὸ καὶ ἀεροπορία»¹². Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν νὰ διπλασιασθεῖ.

Φοβοῦμαι πὼς δὲν ἔχουν ἀλλάξει πολλὰ καὶ στὶς ἡμέρας μας. Ἴσως, οἱ κίνδυνοι τῶν θερμῶν ρήξεων νὰ ἔχουν ἀπομακρυνθεῖ ἀλλὰ ὄχι τὰ ἐπιζήμια ἐθνικῶς ἀποτελέσματα ἀπὸ τὴν «ἀπειλὴ θερμῶν ρήξεων», παραδείγματός χάριν *casus belli* κτλ.

Ἡ ἑλληνικὴ ἀμυντικὴ διπλωματία ἔχει πολλὰ νὰ πράξει ἐν συνεργασίᾳ πρὸς τὴν κλασικὴ πολιτικὴ, οἰκονομικὴ καὶ πολιτισμικὴ διπλωματία. Ἰδιαιτέρως στὴν Μέση Ἀνατολὴ ὅπου ὁ ρόλος τῆς χώρας μας εἶναι σημαντικώτατος ἂν ἀναλυθεῖ σωστὰ καὶ ἀξιοποιηθεῖ ἀναλόγως. Στὴν περίπτωσιν αὐτῇ, ὄχι γιὰ νὰ διπλασιάσομε τὸν ἐθνικὸ χῶρο. Ὅχι. Ἀπλῶς γιὰ νὰ διατηρήσομε αὐτὸν ποὺ ἔχομε.

12. Ἀποτελεῖ ἓνα εἶδος σαρκαστικοῦ εὐφρολογήματος τοῦ γράφοντος.